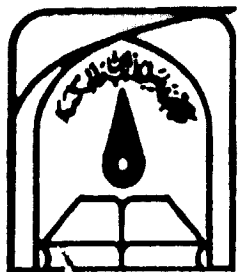

۱۳۸۰ / ۸ / ۱۵

دانشگاه تربیت مدرس

دانشکده علوم انسانی

پایان نامه دوره کارشناسی ارشد علوم سیاسی

آزادی

از دیدگاه آیت الله طالقانی و مهندس بازرگان

۳۸۴۸۹

غلامرضا شول

014928

۳۸۴۸۹

استاد راهنما :

دکتر عباس منوچهری

استاد مشاور :

دکتر حاتم قادری

۳۸۴۸۹

تشکر و قدردانی :

فبشر عبادالذین یستمعون القول و یتبعون احسنه ...
سپاس و ستایش خداوند بزرگ را که به این بنده عنایت
فرمود تا پایان نامه تحصیلی ام را به نگارش درآورده و
به پایان برسانم.

موظفم در اینجا از زحمات جناب آقای دکتر عباس
منوچهری که راهنمایی این پایان نامه را برعهده داشتند
و با خواندن آن کاستی های آن را گوشزد نمودند تشکر و
قدردانی نمایم و همچنین از جناب آقای دکتر
حاتم قادری که در امر نگارش پایان نامه، سمت مشاور
را برعهده داشتند تشکر نمایم.

از اساتید مدعو که زحمت مطالعه پایان را تقبل کردند
نیز سپاسگزارم و توفیق همگی را خواستارم.

تقدیم به :

همسر صبور، فداکار و ایثارگرم.

پدر و مادر گرامیم، هادیان محبت و

حامیان عشقم، چشم‌دوختگان به امروز

و فردایم و برادرانم.

کلیه حقوق اعم از چاپ ، تکثیر، نسخه برداری،
ترجمه، اقتباس و ... از این پایان نامه برای
دانشگاه تربیت مدرس محفوظ است، نقل مطالب با
ذکر مأخذ بلامانع است.

کتابخانه
دانشگاه تربیت مدرس

چکیده:

این پژوهش به بررسی مفهوم آزادی از دیدگاه دو اندیشمند مذهبی؛ آیت‌الله طالقانی و مهندس بازرگان، از اندیشمندان معاصر ایران می‌پردازد.

در آراء طالقانی و بازرگان آزادی یک مفهوم کلیدی و پایه و اساس فکری آنها محسوب می‌شود. از نظر آن دو آزادی ناشی از حقوق الهی می‌باشد برخلاف مکتب لیبرالیسم که آزادی را ناشی از حقوق طبیعی می‌داند. بطور کلی آزادی در آرای آنها (طالقانی و بازرگان) رهایی از قید رقیت و استبداد است در حالیکه آزادی لیبرالی در برابر «آزادی از» مطرح می‌باشد.

آن دو متفکر آزادی را به طور عمده با دادن وجهه مذهبی در مقابل استبداد مطرح کرده‌اند. از نظر این دو، آزادی تنها توسط قانون مشروط و محدود می‌شود اما قانون مورد نظر آنها، قانون الهی است. در اندیشه آن دو آنچه به انسان آزادی واقعی می‌دهد و انسان را رهایی می‌بخشد قوانین الهی می‌باشند.

طالقانی آزادی را یکی از لوازم ضروری حیات می‌داند و آن را به عنوان موهبت الهی و مسیری جهت رسیدن به اهدافی دیگر نظیر کمال و عدالت و تقرب به خداوند می‌داند. بازرگان نیز آزادی را بعنوان هدیه الهی و اساس اندیشه آدمی برای رسیدن به اهدافی متعالی تر چون عدالت و خلینگی و تقرب به ذات خداوند می‌داند.

در آراء طالقانی و بازرگان، خودمختاری انسان طرح شده و هر دو متفکر به آزادی از جنبه مثبت (به معنای امروزی) می‌نگرند.

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

فصل اول : مقدمه و چارچوب طرح تحقیق

۲	۱-۱- مقدمه
۳	۱-۲- بیان مساله
۴	۱-۳- سوال اصلی
۴	۱-۴- سوال فرعی
۴	۱-۵- فرضیات
۵	۱-۶- سابقه و ضرورت انجام تحقیق
۵	۱-۷- اهداف تحقیق
۶	۱-۸- روش تحقیق
۶	۱-۹- محدودیت تحقیق
۶	۱-۱۰- سازماندهی تحقیق

فصل دوم : چارچوب تئوریک

۹	۲-۱- مقدمه
۹	۲-۲- آزادی و تعاریف آن
۱۴	۲-۳- مفهوم آزادی و تاریخچه آن
۱۹	۲-۴- لیبرالیسم و ارزشهای آن
۲۰	۲-۴-۱- فردگرایی
۲۳	۲-۴-۲- آزادی
۲۵	۲-۴-۳- تساهل

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۲۶	۲-۴-۴- حریم خصوصی
۲۷	۲-۴-۵- انسان‌گرایی
۲۸	۲-۵- آزادی و موانع آن

فصل سوم : آزادی و اندیشه‌ورزان ایرانی

۳۲	۳-۱- مقدمه
۳۲	۳-۲- متفکران ایرانی و آزادی
۳۶	۳-۳- ایجاد موسسات تمدنی در ایران
۳۶	۳-۳-۱- امیرکبیر و میرزا حسین خان سپهسالار
۴۰	۳-۴- مفهوم آزادی و اندیشه‌ورزان ایرانی
۴۰	۳-۴-۱- میرزا ابوالحسن خان ایلچی و مجلس
۴۲	۳-۴-۲- میرزا صالح شیرازی و آزادی
۴۴	۳-۴-۳- میرزا ملکم خان و آزادی و قانون
۴۶	۳-۴-۴- طالب‌اف و آزادی
۴۸	۳-۴-۵- میرزا عبدالحسین (آقاخان کرمانی) و آزادی
۵۰	۳-۴-۶- آخوندزاده و آزادی
۵۱	۳-۴-۷- سید جمال‌الدین اسدآبادی و آزادی و قانون
۵۳	۳-۴-۸- ذکاء‌الملک و آزادی
۵۴	۳-۴-۹- شیخ فضل‌الله نوری و آزادی
۵۵	۳-۵- انقلاب مشروطه و آزادی

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۵۹	۳-۶- آزادی خواهان بعد از مشروطیت
۶۰	۳-۶-۱- محمد حسین طباطبایی و آزادی
۶۱	۳-۶-۲- علی شریعتی و آزادی
۶۳	۳-۶-۳- مرتضی مطهری و آزادی

فصل چهارم : بستر تاریخی - اجتماعی اندیشه طالقانی و بازرگان

۶۶	۴-۱- مقدمه
۶۷	۴-۲- وضعیت سیاسی - اجتماعی ایران در قرن بیستم
۶۷	۴-۲-۱- وضعیت فکری
۷۱	۴-۲-۲- اوضاع اقتصادی - اجتماعی
۸۲	۴-۲-۳- اوضاع سیاسی

پنجم : اندیشه سیاسی طالقانی

بخش اول : اندیشه سیاسی طالقانی	
۸۹	۵-۱- مقدمه
۸۹	۵-۱-۲- زندگینامه
۹۵	۵-۱-۳- اندیشه سیاسی ایت الله طالقانی
۹۸	۵-۱-۳-۲- حکومت
۱۰۱	۵-۱-۳-۱- امامت و رهبری

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱۰۲	۵-۱-۳-۲-۱-۱- امامت به معنی رهبری اجتماع
۱۰۲	۵-۱-۳-۲-۱-۲- امامت به معنی موقعیت دینی
۱۰۳	۵-۱-۳-۲-۱-۳- امامت به معنی ولایت
۱۰۶	۵-۱-۳-۲- استبداد و آثار آن
۱۰۹	۵-۱-۳-۳- امت
۱۱۱	۵-۱-۳-۴- شوری و مردم
۱۱۴	۵-۱-۳-۵- عدالت اجتماعی و قسط
۱۱۷	۵-۱-۳-۶- مالکیت و اقتصاد
۱۲۰	۵-۲- بخش دوم: آزادی در اندیشه طالقانی
۱۲۰	۵-۲-۱- مقدمه
۱۲۱	۵-۲-۲- مفهوم آزادی
۱۲۳	۵-۲-۲-۱- تحول آزادی
۱۲۵	۵-۲-۲-۲- آزادی و ارزشهای آن
۱۲۶	۵-۲-۳- دین و آزادی
۱۲۸	۵-۲-۴- آزادی و قانون
۱۳۰	۵-۲-۵- اندیشه آزادی و استبداد

فصل ششم: اندیشه سیاسی بازرگان

۱۳۴	۶-۱- بخش اول: اندیشه سیاسی بازرگان
۱۳۴	۶-۱-۱- مقدمه

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱۳۴	۶-۱-۲-زندگینامه
۱۳۸	۶-۱-۳-اندیشه سیاسی بازرگان
۱۳۸	۶-۱-۳-۱-دین و سیاست
۱۴۲	۶-۱-۳-۱-۱-دین و سیاست
۱۴۴	۶-۱-۳-۲-دین
۱۴۶	۶-۱-۳-۲-حکومت
۱۴۹	۶-۱-۳-۲-۱-امامت و رهبری
۱۵۱	۶-۱-۳-۲-۲-استبداد
۱۵۱	۶-۱-۳-۲-۲-۱-استبداد و پایه آن
۱۵۲	۶-۱-۳-۲-۲-۳-انواع استبداد
۱۵۳	۶-۱-۳-۲-۲-۳-دموکراسی و استبداد
۱۵۴	۶-۱-۳-۳-امت
۱۵۵	۶-۱-۳-۴-عدالت
۱۵۶	۶-۱-۳-۵-اقتصاد اسلامی
۱۵۶	۶-۱-۳-۵-۱-استخلاف
۱۵۷	۶-۱-۳-۵-۲-اصل لاضرر و لاضرار فی اسلام
۱۵۷	۶-۱-۳-۵-۴-اختیارات حکومت اسلامی
۱۵۸	۶-۱-۳-۶-اندیشه لیبرالیزم
۱۶۲	۶-۱-۳-۷-ایدئولوژی
۱۶۵	۶-۱-۳-۸-انقلاب

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱۶۷	۲-۶- بخش دوم : آزادی در اندیشه سیاسی بازرگان
۱۶۷	۲-۶- ۱- آزادی
۱۶۸	۲-۶- ۱- ۱- مفهوم آزادی
۱۷۰	۲-۶- ۱- ۲- آزادی و پایه‌های آن
۱۷۱	۲-۶- ۱- ۳- انواع آزادی
۱۷۲	۲-۶- ۱- ۳- ۱- آزادی عقیده
۱۷۳	۲-۶- ۱- ۴- آزادی و محدوده آن
۱۷۴	۲-۶- ۱- ۵- آزادی در دنیای جدید
۱۷۵	۲-۶- ۱- ۶- آزادی و ترقی
۱۷۷	۲-۶- ۱- ۷- آزادی و استبداد
۱۷۸	۲-۶- ۱- ۷- ۱- استبداد موجب بی‌ثباتی اجتماعی است
۱۷۹	۲-۶- ۱- ۷- ۲- استبداد و فساد اخلاقی
۱۸۱	۲-۶- ۱- ۷- ۳- استبداد و عقب ماندگی اجتماعی و اقتصادی
۱۸۲	۲-۶- ۱- ۸- آزادی و اندیشه قانون

فصل هفتم : خلاصه، ارزیابی و نتیجه‌گیری

۱۸۷	۱-۷- خلاصه
۱۸۸	۲-۷- آزادی
۱۸۹	۲-۷- ۱- استبداد و آزادی
۱۹۱	۲-۷- ۲- آزادی و قانون

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱۹۲	۷-۳- نتیجه گیری
۱۹۵	منابع
۲۰۳	چکیده انگلیسی

فصل اول

مقدمه و چهارچوب طرح تحقیق

۱-۱- مقدمه

کلمه آزادی در مفهوم صحیح آن، فقدان مخالفت است، براساس این مفهوم صحیح و عموماً پذیرفته شده از کلمه، انسان آزاد کسی است که اگر میل به انجام کاری و قدرت و ذکاوت انجام آنرا داشته باشد، با مانع و رادعی مواجه نشود.

آزادی را به دو صورت آزادی مثبت و آزادی منفی تقسیم بندی می کنند.

آزادی مثبت به معنای خودمختاری؛ عمل برحسب متنضیات عقل و مشارکت در قدرت عمومی به کار رفته است. آزادی منفی عبارتست از اعمال خودمختاری انسان و توانایی انتخاب بدون دخالت عوامل بیرونی، بدین معنی که از بیرون بر انسان در مورد آزادی فشار وارد نیاورند.

در ایران آزادی را می توان بعنوان یک آرمان، همیشه در اندیشه مردم و روشنفکران آن مشاهده نمود. از بدو تاریخ پادشاهی ایران، مردم ایران زیر سلطه و سیطره استبداد سلاطین بوده اند و این سلاطین هیچگاه در صدد دادن آزادی به مردم نبوده اند و هرچند گاهی هم قیامهایی علیه استبداد صورت می گرفت اما چون بنیادی نبوده اند، از مسیر اصلی منحرف می شدند. اما آزادی در دوران معاصر بخصوص با ورود و برخورد با تمدن غرب در ایران سیر تحول دیگری یافت و بسیاری از اندیشمندان و سیاحتگران ایرانی با رفتن به خارج و مشاهده آزادی در آنجا و استبداد سلطنتی در درون کشور، خواستار آزادی و قانون شدند.

طالبانی و بازرگان نیز هر دو بطریقی در صدد این بودند تا روند استبداد حاکم بر جامعه را نفی کرده و آزادی و رهایی را برای آن جایگزین نمایند.

آزادی مورد نظر آنها چند وجهی بود و همه رگه های لیبرالی در آن وجود دارد و هم رگه های از اندیشه مذهبی که بطور عمده وجه مذهبی آن قویتر می باشد. آنها اندیشه آزادی خود را با توجه به واقعیتهای اجتماعی و شرایط زمانی بسط دادند و دیگر اندیشه های خود را حول این محور قرار داده اند و آنرا مرکز و گاهی اندیشه اساسی خود در نظر گرفتند.